

Мартинчик Олена Вячеславівна,
студентка Юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ «ДЕРЖАВНА ЗРАДА»

Кримінальний кодекс України надає визначення, ознаку та покарання такому терміну та правопорушенню як державна зрада у статті 111 КК України.

Досліджуючи та встановлюючи проблематику державної зради, вдалося отримати певні науково-теоретичні результати, та дізнатися про пропозиції, вагомі і для науки, і для діяльності правозастосовних органів, а також для вдосконалення відповідних положень чинного кримінального законодавства України. На підставі отриманих результатів доведено необхідність диференціювати кримінальну відповідальність за державну зраду з урахуванням виду суб'єкта цього кримінального правопорушення та встановити відповідальність військовослужбовців та службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, у кваліфікованому складі кримінального правопорушення.

Окремі аспекти всебічного аналізу кримінальної відповідальності за державну зраду із кримінальної-правової охорони національної безпеки України вивчали такі науковці як Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев, Ю. В. Баулін, В. К. Гришук, Б. М. Діденко, О. О. Дудоров, С. В. Дяков, Л. М. Демидова, Л. Д. Єрмаков. Але дослідники розглядали це питання зазвичай лише опосередковано, у рамках кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки. Тому, ще чимало аспектів, що стосуються кримінальної відповідальності за державну зраду, залишаються дискусійними або невирішеними.

В Україні до часів воєнного стану простежувалися лише поодинокі випадки вчинення державної зради, тому ст. 111 КК України практично не застосовувалась. Попри це, навіть одиничний факт вчинення цього кримінального правопорушення становить серйозну небезпеку для нашої держави, оскільки відповідні дії можуть спричинити неабияку шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Поширеними є випадки, коли спецслужби РФ намагаються здійснити масштабні вербування українських громадян, зазвичай військових, для вчинення ними державної зради. Нерідко наші

співвітчизники свідомо йдуть на такий крок, зраджуючи інтереси України. Питання захисту кримінально-правовими засобами відносин, що забезпечують умови охорони основ національної безпеки України стало актуальним. Запорукою успішного виконання цього обов'язку є злагоджена діяльність підрозділів Служби безпеки України у боротьбі зі злочинними зрадницькими проявами та ефективне реагування кримінального законодавства на будь-яку загрозу національній безпеці України. Відтак прийнято низку змін до КК України, згідно з якими скасовано строки давності щодо злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема й за вчинення державної зради, а також встановлено додаткове покарання у виді конфіскації майна.

Заподіяння шкоди обороноздатності України чи її державній безпеці порушує стан захищеності державної влади, а також мир і спокій життя народу. Окрім того, це може спричинити витік із власності держави інформації, що містить державну таємницю і при потрапленні до іноземних спецслужб буде використана проти інтересів України та може звести нанівець багаторічну працю щодо створення нових зразків озброєння, розробки планів оборони в особливий період тощо [2, с. 427]. Беззаперечним є той факт, що «без аналізу розвитку науки кримінального права не можна розвивати і рухати саму науку, а відповідно, вдосконалювати законодавство, виправляти недоліки правозастосовної практики» [3, с. 46].

Суспільна небезпека державної зради визначається всіма ознаками складу кримінального правопорушення. Першочергове значення під час оцінки суспільної небезпеки має об'єкт посягання. Визнання об'єктом складу кримінального правопорушення є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, або виокремлення охоронюваного кримінальним законом порядок суспільних відносин.

Родовим об'єктом можна виокремити національну безпеку [2, с. 53], безпеку держави у різних її сферах, головними складовими якої є пріоритетні національні інтереси.

Досліджуючи об'єкт складу кримінального правопорушення, який передбачає кримінальну відповідальність за державну зраду, у наукових джерелах можна зустріти визначення основного безпосереднього об'єкта – національну безпеку у державній, військовій, інформаційній, економічній і науково-технологічній сферах.

Щодо предмета кримінального правопорушення, вважаються і матеріальні блага, і нематеріальні, до яких пропонують відносити енергію, інформацію, послуги тощо. Слід зазначити, що предмет є ознакою державної зради, яка полягає у шпигунстві. Інші способи державної зради – безпредметні. Вказівка на предмет цього складу

кримінального правопорушення міститься у ст. 114 КК України, де передбачено відповідальність за шпигунство. Таким чином, предметом складу кримінального правопорушення «державна зрада» є відомості, що становлять державну таємницю.

Законодавчо визначено, що суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК України). Щодо першої обов'язкової ознаки загального суб'єкта правопорушення, то ним може бути лише фізична особа, а не установа чи інша юридична особа.

Зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення характеризується певними юридичними ознаками (вина, мотив, мета), які перебувають у тісному взаємозв'язку. Мотив та мета мають допоміжне значення та розкривають психологічний зміст суб'єктивної сторони складу правопорушення, натомість вина є основною і обов'язковою ознакою будь-якого складу.

Отже, аналіз положень кримінального законодавства засвідчив, що суб'єкт державної зради є спеціальним. Державну зраду може вчинити фактично кожна особа, яка наділена загальними (фізична, осудна чи обмежено осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку) та спеціальною (наявність громадянства України) ознаками суб'єкта складу кримінального правопорушення – від Президента України до звичайного громадянина та вчиняється виключно з прямим умислом – спричинення шкоди суверенітетові, або наприклад територіальній цілісності України.

Отже, комплексне наукове дослідження кримінальної відповідальності за державну зраду дало змогу отримати важливі для теорії, законотворчої і судової практики результати, а відтак сформулювати основні, науково обґрунтовані положення і висновки. А узагальнення теоретичних напрацювань щодо кримінальної відповідальності за державну зраду в кримінальному праві засвідчує, що цьому питанню приділено недостатньо уваги. Зокрема, деякі аспекти й досі є дискусійними, розглядалися лише деякими авторами, або не висвітлені у кримінально-правовій літературі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Луценко Ю. В. Підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 427–432. (Серія «Юридичні і політичні науки»).

3. Кончук Н. С. Суб'єкт складу злочину, передбаченого ст. 111 Кримінального кодексу України державна зрада. *Наше право*. 2015. № 1. С. 176–18

4. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменного. Луганськ : Елтон-2, 2012. Т. 1. 780 с.

5. Хилюк С.В. Наука кримінального права України (особлива частина) характерні риси та перспективи розвитку. *Життя і право*. 2005. № 3. С. 45–50.

Мостова Вікторія Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Симоненко Н. О.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ПІДСТАВИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Із кримінальною протиправністю боролись завжди, починаючи з найдавніших давен і закінчуючи сьогоднішнім. Наразі в Україні є спеціальні норми, за порушення яких наступають певні санкції. У нашій країні існує Кримінальний кодекс України, який чітко прописує за порушення яких норм наступає кримінальна відповідальність осіб.

Рівень кримінальної протиправності в нашій країні станом на 20-ті роки досяг найвищої точки (230–240 засуджених). Наразі в Україні спостерігається покращення криміногенної ситуації, згідно з статистикою 2020 рік був найкращим за останнє десятиліття.

Поняття кримінальної відповідальності законодавчим шляхом не було встановлено, хоча воно фігурує досить часто у статтях, назвах статей та розділах. Під кримінальною відповідальністю слід розуміти вид юридичної відповідальності, що полягає у вимушеному зазначенні особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державного осуду, а також передбачених КК обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду й покладаються на винного спеціальними органами держави [1, с. 46]. Є дуже багато різних думок з приводу цього визначення, але один факт є незмінним – кримінальна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності як складової соціальної відповідальності [2].